

Ένωση Προφορικής Ιστορίας

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (ΠΜΣ Σπουδές στην
Κινητικότητα)

**ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ
6ου ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ**

*Αντιστάσεις και αμφισβητήσεις:
Νέες προσεγγίσεις στην προφορική ιστορία*
Βόλος, 8-10 Νοεμβρίου 2024

Μαρία Αδαμοπούλου

Resist to exist: re-gendering the memory of Greek Gastarbeiter migration

Migration is primordially a form of resistance; equally, the memory of migration is a call to resist oblivion, even more so when it comes to women. The so-called guest worker migration system was a form of organized temporary labor migration of workers from the Mediterranean to the industrial centers of Western Europe. Its representation was predominantly as a mobility of young male single workers, which is factually misleading: equally numerous were the women who participated in this migration scheme, not only as spouses, but also as independent young single women. For example, the Greek migrant flow to West Germany contained many women, reaching 38% of migrants during 1960–1973. Recent scholarship and artistic work have called for a re-appreciation of women's role, like the documentary "Mother of the Station" by Kostoula Tomadaki, or Nikolaos Papadogiannis' newest contributions on the sexual exoticization of Greek migrants and on the experience of women sex workers in West Germany (Papadogiannis 2023; Papadogiannis 2022). Intersectionality is crucial for the study of postwar labor migration, given women's active participation both in the shop floor and the workers' struggles for equal pay (Karcher 2020; Miller 2013; Mattes 2011). In this paper, based on my narrators' memories, I'm examining two layers of resistance: the first one looks at their own conceptualization through the *topoi* women migrants use in their life stories, while the second one examines how these memories are reworked into the arts and the public discourse.

Αλωνιάτη Δήμητρα- Νεφέλη

«Ο 815 θα καταργηθεί στο πεζοδρόμιο»: Μαρτυρίες για την ανατροπή ενός νόμου στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης

Η αναγνώριση της Προφορικής Ιστορίας από την ακαδημαϊκή κοινότητα με την αποδοχή της προφορικής μαρτυρίας σαν ισάξιο τεκμήριο των γραπτών πηγών, έδωσε την δυνατότητα σε αποκλεισμένα για χρόνια, από τα επίσημα αφηγήματα, γεγονότα να επανέλθουν στο προσκήνιο αλλά και σε αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες να αποκτήσουν την φωνή που επιζητούσαν.

Τέτοια είναι και η περίπτωση του νικηφόρου αγώνα του φοιτητικού κινήματος της πρώιμης Μεταπολίτευσης. Με τις κινητοποιήσεις και τις καταλήψεις που

πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο 1978-1980, πέτυχε την αναστολή, αρχικά, των εξεταστικών διατάξεων του νόμου 815, αλλά στην πραγματικότητα πέτυχε την συνολική σιωπηλή κατάργηση του νόμου. Το φοιτητικό κίνημα της εποχής όντας επηρεασμένο από τις εξεγέρσεις της Νομικής και του Πολυτεχνείου, αλλά και από τα νεολαιίστικα κινήματα διεθνώς, ο απόηχος των οποίων έφτασε στην Ελλάδα με καθυστέρηση, έψαχνε να οικοδομήσει την δική του διακριτή ταυτότητα, αντιπαρατιθέμενο σε κάθε κυβερνητική προσπάθεια που προσπαθούσε να το περιορίσει.

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην ανάδειξη του νικηφόρου αγώνα του φοιτητικού κινήματος για την κατάργηση του εκπαιδευτικού νόμου 815/1978, του πρώτου νόμου της Μεταπολίτευσης, που όπως λέει το σύνθημα της εποχής, αλλά και οι πληροφορητές καταργήθηκε στο πεζοδρόμιο. Μέσα από τις προφορικές, κυρίως, μαρτυρίες των δρώντων υποκειμένων της εποχής, επιδιώκεται να εξεταστούν τα αίτια που οδήγησαν στον υποτονισμό αυτών των γεγονότων για χρόνια από τα επίσημα αφηγήματα, καθώς και η επανανοηματοδότηση τους στο σήμερα. Χωρίς την πολύτιμη συνεισφορά της μνήμης των πληροφορητών θα συνεχίζονταν η κυριαρχία της σιωπής της επίσημης ιστοριογραφίας σχετικά με την κατάργηση του 815.

Αντώνης Αντωνίου & Νίκος Τσικρικής

Τα τσιπουράδικα του Βόλου και της Νέας Ιωνίας ως τόπος εκδήλωσης «αόρατων» αντιστάσεων μέσα από προφορικές μαρτυρίες Μικρασιατών/-ισσών

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι, μέσα από μια εκ νέου ανάγνωση παλιότερων προφορικών συνεντεύξεων με Μικρασιάτες/-ισσες της Νέας Ιωνίας Μαγνησίας, να αναδείξουμε και να ερμηνεύσουμε τις αντιστάσεις που αναδύονται μέσα από τον κοινωνικό χώρο του τσιπουράδικου, με διαφορετικές μορφές και σε διαφορετικές εποχές.

Τα τσιπουράδικα λειτουργούν στις μέρες μας συμβολικά ως τουριστικό brand για τον Βόλο και τη Νέα Ιωνία, ενώ, παράλληλα, προσλαμβάνονται ως τόποι μνήμης και επιτέλεσης της προσφυγικής κουλτούρας. Την ίδια στιγμή, χαρακτηρίζονται από μια ιστορική διαδρομή που διατρέχει πολλαπλά τον 20ό και τον 21ο αι: από την άφιξη των προσφύγων του '22, τα πρώτα καφενεία και τον μετασχηματισμό τους σε χώρους κοινωνικότητας αντρών εργατών προσφύγων, μέχρι τη σταδιακή είσοδο των γυναικών σε αυτά και, έπειτα, τη φάση «τουριστικοποίησής» τους ως την πανδημία και τη διανομή μεζέδων και τσίπουρου με υπηρεσίες delivery.

Εξετάζοντας, υπό νέο πρίσμα, το υλικό προφορικών αφηγήσεων Μικρασιατών/-ισσών διαφορετικών γενεών, έρχονται στο προσκήνιο «αόρατες» μορφές αντίστασης, με επίκεντρο το τσιπουράδικο, τοποθετημένες σε διαφορετικά κάθε φορά ιστορικά συμφραζόμενα: από τις πρακτικές αυτο-ενδυνάμωσης των πρώτων προσφύγων μέσω της καθημερινής συνεύρεσής τους στον οικείο χώρο και την ανάπτυξη αφηγημάτων πολιτισμικής υπεροχής, που λειτουργούσαν ως αντίβαρο στην απαξίωση και την εχθρότητα που δέχονταν από τους ντόπιους, μέχρι την αμφισβήτηση μέσα στο τσιπουράδικο, με πρωτότυπους κάθε φορά τρόπους, του μετεμφυλιακού καθεστώτος ελέγχου και πειθάρχησης. Επιπλέον, μέσα από τις προφορικές αφηγήσεις έρχεται στο φως η παρουσία και η δράση γυναικών, που μας επιτρέπει να αμφισβητήσουμε τη σχηματοποίηση του τσιπουράδικου ως αποκλειστικά αντρικού χώρου, ακόμα και σε εποχές που κάτι τέτοιο θεωρούνταν δεδομένο.

Ειρήνη Βαλληνδρά

Από την πλατεία Κυψέλης ως την πλατεία Εξαρχείων: χαρτογραφικές αφηγήσεις, ως μορφές πολιτικής αντίστασης

Οι πλατείες Κυψέλης, Πρωτομαγιάς και Εξαρχείων του κέντρου της Αθήνας είναι σήμερα εξ ολοκλήρου ή σε ένα μεγάλο μέρος τους εργοτάξια, ενώ οι διαδρομή που ενώνει τις τρεις αυτές πλατείες έχει υποστεί, στην πρόσφατη ιστορία της, μικρούς και μεγάλους μετασχηματισμούς. Η Φωκίωνος Νέγρη, η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης, το Πεδίον του Άρεως αλλά και οι δρόμοι και τα στενά που συνδέουν αυτές τις περιοχές συνθέτουν ένα δημόσιο πεδίο πολλαπλών χωροκοινωνικών αντιθέσεων: από τη μια πλευρά οι καθεστωτικές παρεμβάσεις που υλοποιούν στρατηγικές εξορθολογισμού της πόλης (έργα αστικής ανάπλασης και εξυγίανσης) κι από την άλλη πλευρά συλλογικές δράσεις που προκύπτουν από αυθόρμητες ή συντονισμένες πρωτοβουλίες αντίστασης στους εξουσιαστικούς μηχανισμούς. Δράσεις που αμφισβητούν με διάφορους τρόπους τις εκάστοτε συνθήκες του δημόσιου χώρου, αναδεικνύουν τη δυναμική του και θέτουν στο επίκεντρο το βίωμα στον τρόπο που γίνεται αντιληπτός.

Το κείμενο εστιάζει στην παραπάνω διαδρομή, προσεγγίζοντας τον δημόσιο χώρο μέσα από τις προφορικές αφηγήσεις ανθρώπων που ζουν και δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή. Η συλλογή του υλικού προκύπτει μέσα από δύο εργαστήρια χαρτογράφησης της διαδρομής και από προσωπικές συνεντεύξεις με τις/τους συμμετέχουσες/οντες. Οι αφηγήσεις υφαίνουν ένα νήμα συλλογικών δράσεων που σκιαγραφούν ιστορικά γεγονότα της τελευταία δεκαετίας στην περιοχή και αναδεικνύουν τον κρίσιμο ρόλο της ενσώματης εμπειρίας στη νοηματοδότηση του αστικού χώρου. Η ανάλυση του υλικού αναδεικνύει τη σημασία των συλλογικών δράσεων και διεκδικήσεων στη συλλογική μνήμη του τόπου και το εφήμερο ή άλλοτε ανθεκτικό χωροκοινωνικό αποτύπωμά τους στην πόλη.

Στέφανος Βαμιεδάκης & Αλέκος Μοριανόπουλος

Εργατικές αντιστάσεις σε μια Γερμανική πολυεθνική. Τα "κορίτσια" της ΤΡΙΟΥΜΦ

Η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας της Νέας Ιωνίας (ΟΠΙΝΙ) εδώ και μερικά χρόνια συγκεντρώνει και επεξεργάζεται προφορικές μαρτυρίες εργαζομένων, ανδρών και γυναικών, στις κάθε είδους μεταποιητικές μονάδες (κύρια κλωστοϋφαντουργικές) που λειτουργούσαν μέχρι πριν λίγο καιρό στην ευρύτερη περιοχή (Περισσό, Ελευθερούπολη, Καλογρέζα κ.α.).

Συγχρόνως, καταβάλλεται προσπάθεια το υλικό αυτό να εμπλουτιστεί και από άλλα τεκμήρια/πηγές, ώστε να επιτύχουμε μία όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη και σε βάθος εικόνα της πρόσφατης βιομηχανικής ιστορίας του τόπου μας.

Στο πλαίσιο αυτό, τα μέλη της ΟΠΙΝΙ που υπογράφουμε την πρόταση αυτή, έχουμε εστιάσει και στην περίπτωση του εργοστασίου της γερμανικής πολυεθνικής ΤΡΙΟΥΜΦ που βρίσκεται στον Περισσό. Στη συγκεκριμένη επιχείρηση έχουν σημειωθεί σημαντικές απεργιακές κινητοποιήσεις, με την εμπλοκή και άλλων δυνάμεων, όπως ο Δήμος Νέας Ιωνίας, πολιτικά κόμματα κ.λπ.

Έχοντας ήδη συγκεντρώσει κάποιες συνεντεύξεις πρώην εργαζομένων γυναικών στην ΤΡΙΟΥΜΦ, θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε τί μορφές, περιεχόμενο και νοηματοδοτήσεις έλαβαν οι κατά καιρούς εργασιακές αναταραχές που προέκυπταν στην επιχείρηση. Τί μορφές δράσης και συλλογικής αντίστασης απέναντι στις στοχεύσεις της εργοδοσίας για εντατικοποίηση της παραγωγής αναλήφθηκαν; Ποιός ο ρόλος των αφηγητριών μας σε αυτές τις διαδικασίες; Πώς έβλεπαν τον εαυτό τους, ατομικά και συλλογικά, μέσα στο δεδομένο εργασιακό περιβάλλον και πώς

επιχείρησαν, αν επιχείρησαν, να το μεταβάλλουν; Είναι ορισμένα από τα ερωτήματα που θα προσπαθήσουμε να θέσουν και να απαντήσουμε με τη συμμετοχή μας στο Συνέδριο της ΕΠΙ.

Μαρία Βλαχάκη

Η προφορική ιστορία στην προσέγγιση συγκρουσιακών θεμάτων: Αντιστάσεις στη θεσμική μνήμη, νέες νοηματοδοτήσεις του παρελθόντος

Τα ελληνικά σχολικά αναλυτικά προγράμματα και εγχειρίδια της ιστορίας με το επιχείρημα της αντικειμενικότητας δεν παρέχουν απαντήσεις σε ερωτήματα που θέτει η σύγχρονη κοινωνία για τα συγκρουσιακά ζητήματα στο παρελθόν με αποτέλεσμα τη συνέχιση των αντιπαραθέσεων. Σε συνδυασμό με την επιρροή ισχυρών εθνοκεντρικών αντιλήψεων αλλά και την έλλειψη μεθοδολογικής γνώσης ο προβληματισμός των εκπαιδευτικών για τη διδακτική προσέγγιση των επίμαχων και αμφιλεγόμενων ιστορικών θεμάτων ενισχύεται.

Η προφορική ιστορία ως μαθησιακή διαδικασία προάγει την ιστορική διερεύνηση και την πολυπρισματικότητα στην προσέγγιση του παρελθόντος. Η διαχείριση διαφορετικών ερμηνειών ενδυναμώνει την κριτική ιστορική σκέψη και μετασχηματίζει αντιλήψεις που διαμορφώνονται τόσο στη συλλογική μνήμη όσο και στη θεσμική μνήμη που αποτυπώνεται στη σχολική ιστορία.

Συμβάλλει στην επανεξέταση ευαίσθητων και συγκρουσιακών θεμάτων στην ιστορία υποστηρίζοντας την ανοιχτότητα σε διαφορετικές ερμηνείες και τη διαλεκτική και συμπεριληπτική ανακατασκευή της ιστορικής γνώσης.

Στην εισήγηση αναδεικνύονται οι απόψεις εκπαιδευτικών και μαθητών που συμμετείχαν σε προγράμματα προφορικής ιστορίας στο πλαίσιο λειτουργίας ενός δικτύου σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά τα έτη 2018-2021. Αφορούν ειδικότερα στα ιστορικά θέματα, τα μεθοδολογικά ζητήματα και τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν εκπαιδευτικοί και μαθητές ως ερευνητές αξιοποιώντας προφορικές μαρτυρίες στη διδακτική προσέγγιση των συγκρουσιακών ζητημάτων.

Η αντίσταση αναδεικνύεται ως ερευνητική και παιδαγωγική συνθήκη αναστοχασμού για την ερμηνεία των μαρτυριών, την κατανόηση των τραυματικών εμπειριών και των σιωπών και την ανάπτυξη νέων νοηματοδοτήσεων του παρελθόντος.

Κώστας Γιαννακόπουλος

Το στίγμα της αδερφής. Εμφυλες ιστορίες καταδίωξης και επιβίωσης, αντίστασης στη μεταπολεμική Ελλάδα.

Η ανακοίνωσή μου θα έχει ως θέμα τις αφηγήσεις των θηλυπρεπών ανδρών που προσδιορίζονταν ως κίμαιδοι, πουστηδες, αδερφές τις δεκαετίες 1950-1970. Οι αφηγήσεις αυτές είναι ιστορίες αντίστασης σε δύο κυρίαρχες αντιλήψεις. Σύμφωνα με την πρώτη που ήταν διαδεδομένη κυρίως στην μεταπολεμική Ελλάδα μέχρι τη δεκαετία του 1980, η ομοσεξουαλικότητα γινόταν αντιληπτή ως μια έμφυλη ιεραρχική σχέση ενός αρρενωπού και ενός θηλυπρεπούς άντρα, του άντρα και του πουστη/αδερφής. Σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο δεν υπήρχε διάκριση μεταξύ ομοφυλοφιλίας και ετεροφυλοφιλίας και ο άντρας είχε ή θεωρούταν πως έχει, και ετερόφυλες σχέσεις ενώ το στίγμα της ομοφυλοφιλίας ή μάλλον του μη άντρα, βάρυνε μόνο τον θηλυπρεπή άνδρα. Η άλλη κυρίαρχη αντίληψη είναι μια μοντέρνα δυτική αντίληψη σύμφωνα με την οποία η αρσενική θηλυπρέπεια ταυτίζεται με μια μειονοτική ταυτότητα φύλου εκείνη του διεμφυλικού (transgender) η οποία συνυπάρχει αλλά και διακρίνεται από την κατηγορία μειονοτικού σεξουαλικού προσανατολισμού εκείνη του γκέι άνδρα.

Με άλλα λόγια η αδερφή ή ακόμη και η τραβεστί της δεκαετίας του 1970-1980 θεωρούνται παρωχημένες ή πολιτικά μη ορθές κατηγορίες σε σχέση με εκείνη του τρανς ατόμου. Επιπλέον οι σύγχρονοι γκέι άνδρες διεκδικώντας μια αρρενωπή, cis ανδρική ταυτότητα, αποστασιοποιούνται ή και απορρίπτουν την φιγούρα της «αδερφής» τόσο ως παροντικής όσο και παρελθοντικής ύπαρξης. Συνεπάγεται λοιπόν ότι η φιγούρα της αδερφής περιβάλλεται από την cis ανδρική απαξίωση τόσο την μεταπολεμική όσο και την σύγχρονη αλλά και την περιθωριοποίηση στη σύγχρονη διεμφυλικότητα. Επιπλέον δεδομένου ότι οι μεταπολεμικές αδερφές ήταν άτομα που ζούσαν στο περιθώριο, την παρανομία, δεν άφησαν γραπτές μαρτυρίες της ζωής τους εκτός από νεότερες αυτοβιογραφίες τρανς γυναικών οι οποίες όμως αναφέρονται κυρίως στις δεκαετίες μετά το 1970 και τη ζωή τους ως τρανς. Έτσι, οι προφορικές μαρτυρίες των συνομιλητριών μου, σημερινών τρανσέξουαλ γυναικών και παλιών αδερφών, ηλικίας 70 και πάνω χρονών, αποτέλεσαν την κύρια πηγή αυτών των τρανς πριν τις τρανς, ιστοριών.

Κώστας Γούσης

«Sharing the Stories of Others»: The Use of the Biographical Narrative Approach in Research on Migrant Activism

Στην παρουσίαση αυτή θα αναστοχαστώ τη χρήση της βιογραφικής αφηγηματικής μεθόδου στο πλαίσιο της διδακτορικής μου έρευνας με σκοπό την ανάδειξη όψεων του μεταναστευτικού ακτιβισμού με πεδίο μελέτης την Ελλάδα τόσο πριν όσο και μετά το ξέσπασμα της κρίσης του 2008. Εστιάζοντας στις διαδικασίες πολιτικοποίησης και τη διαμόρφωση ταυτοτήτων, η διατριβή βασίστηκε στη διενέργεια και επεξεργασία δεκαεπτά βιογραφικών αφηγηματικών συνεντεύξεων με μετανάστες/ριες που πρωταγωνίστησαν σε εμβληματικούς εργατικούς αγώνες, φεμινιστικές αντιστάσεις και διεκδικήσεις για νομιμοποίηση, ιθαγένεια και δικαιοσύνη. Το υλικό των συνεντεύξεων συνδέει διαδρομές ανθρώπων και ιστορίες αγώνων από την Αφρική, την Ασία και τα Βαλκάνια, αναδεικνύοντας τις πολλαπλές και υβριδικές ταυτότητες που σχετίζονται με την κινητικότητα, τα βιώματα και τις πολιτισμικές προσμειξίες και θέτοντας το ερώτημα: Μέσα από ποιες πολιτικές και πολιτισμικές διαδικασίες διαμορφώθηκαν οι ταυτότητές τους και πώς τις επαναδιαπραγματεύτηκαν στο περιβάλλον της ελληνικής κρίσης μετά το 2008;

Οι βασικές θεματικές με τις οποίες θα καταπιαστεί η παρουσίαση σχετίζονται με τις χαρακτηριστικές προκλήσεις, διλήμματα, εκπλήξεις και δυσκολίες που αντιμετώπισα σε όλα τα στάδια της διαδικασίας διεξαγωγής των συνεντεύξεων και ανάλυσης του ερευνητικού υλικού. Επιπλέον, θα μοιραστώ κάποια ενδεικτικά ευρήματα της έρευνάς μου που ρίχνουν φως σε προηγουμένως αγνοημένες αντιστάσεις και μορφές πολιτικής υποκειμενικότητας και δράσης, αμφισβητώντας την ευρωκεντρική και στερεοτυπική αντίληψη ότι οι μετανάστες/ριες «ανακαλύπτουν» την πολιτική μόνον αφότου φτάσουν στην Ευρώπη. Τέλος, θα διατυπώσω κάποιες ευρύτερες σκέψεις για τις κατευθύνσεις της ποιοτικής μεθοδολογίας στην κοινωνική έρευνα και τη σημασία της χρήσης της βιογραφικής αφηγηματικής μεθόδου στις μεταναστευτικές σπουδές.

Αντιγόνη Ευστρατόγλου & Γιώργος Κουλαουζίδης

Οι αντιστάσεις που εκφράζουν οι κρατούμενοι μαθητές ως μέσο προσανατολισμού της ερευνήτριας στο αδιαφανές ερευνητικό πεδίο των σχολείων των φυλακών

Η παρουσίαση αντλεί από την εμπειρία της διεξαγωγής μίας, σπάνιας στο είδος της, τριετούς εθνογραφικής μελέτης σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας που λειτουργούν μέσα σε ελληνικές φυλακές ενηλίκων. Το αρχικό ερευνητικό μας ερώτημα αφορούσε τους τρόπους με τους οποίους η εμπειρία της κράτησης επηρεάζει τη μάθηση. Μία σειρά από αντιστάσεις που προέβγαλαν οι μαθητές στον τρόπο που πλαισιώναμε το θέμα (θέτοντας τις εμπειρίες από την τυπική εκπαίδευση σε πρώτο πλάνο, αφήνοντας στο παρασκήνιο τα βιώματα που έχουν να κάνουν με την κράτηση κλπ.) μας οδήγησε στην απόφαση να αξιοποιήσουμε τη μέθοδο της βιογραφικής αφήγησης. Στην παρουσίαση θα αναφερθούμε σε δύο φαινόμενα που επηρέασαν ριζικά την εξέλιξη της έρευνας:

Αφενός σε, ρητές και μη, μορφές αμφισβήτησης που αντιμετωπίσαμε, κατά το αρχικό ιδίως στάδιο. Και στα τρία σχολεία όπου εργαστήκαμε οι μαθητές έκαναν, για παράδειγμα, ερωτήσεις σαν αυτές: *Γιατί να σου μιλήσω για τη ζωή μου; Γιατί δεν έρχεσαι μέσα να δεις τι συμβαίνει μόνη σου; Τι θα κάνεις τις ιστορίες που θα ακούσεις; Πώς θα εξασφαλίσεις ότι αυτό που θα φτιάξεις θα κυκλοφορήσει στον κόσμο και δε θα γίνεις κι εσύ αποθηκάριος της ιστορίας;* Η επεξεργασία των ερωτήσεων βοηθά στο να κατανοηθούν θεμελιώδη χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου ερευνητικού πεδίου, όπως η δυσπιστία, καθώς και τρόποι με τους οποίους μπορεί να χτιστεί, στο πλαίσιο της ερευνητικής σχέσης, εμπιστοσύνη.

Αφετέρου θα αναφερθούμε σε τρεις περιπτώσεις ανθρώπων με μακρά εμπειρία κράτησης οι οποίοι αντιστάθηκαν, ενώ είχαν αρχικά συναινέσει, στο να αφηγηθούν τη ζωή τους, πριν μιλήσουν εκτενώς για το τι σημαίνει να ζει κανείς για χρόνια και τελικά να βγαίνει από τη φυλακή. Θα περιγράψουμε, έχοντας ως βάση το ερευνητικό ημερολόγιο, τον τρόπο που το έκαναν, το είδος του υλικού που μοιράστηκαν και το πώς, τελικά, βοήθησαν την ερευνήτρια να φωτίσει πλευρές της εμπειρίας των κρατούμενων μαθητών που παρέμεναν απρόσιτες στην παρατήρηση.

Ευαγγελία Ιερεμία

Η αντίσταση στα στρατόπεδα εξόντωσης: Η περίπτωση των Sonderkommando του Άουσβιτς

Η συζήτηση για την εβραϊκή αντίσταση κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έχει διαγράψει στην ιστοριογραφία του Ολοκαυτώματος μια πολύ ιδιαίτερη πορεία. Στην παρουσίαση μου, βασισμένη στην διπλωματική μου έρευνα θα επικεντρωθώ στην περίπτωση του Άουσβιτς-Μπίρκεναου και ειδικότερα στην περίπτωση της ομάδας των Sonderkommando. Στο Άουσβιτς-Μπίρκεναου μεγάλο μέρος των οργανωμένων και μη πράξεων αντίστασης προήλθαν κυρίως από την ομάδα των Sonderkommando, η οποία είχε εξαναγκαστεί να εργάζεται στα κρεματόρια, να οδηγεί τα θύματα στους θαλάμους αερίων και μετά την εξόντωση να προχωράει στην καύση τους. Η τελευταία από τις δώδεκα ομάδες των Sonderkommando, ήταν και η μοναδική που τελικά κατάφερε να προχωρήσει στην μοναδική ένοπλη οργανωμένη εξέγερση στο Άουσβιτς τον Οκτώβριο του 1944, ενώ συμμετείχαν σ' αυτή και Έλληνες Εβραίοι. Αυτό που μπορεί να μας δώσει μια καλή εικόνα για τα γεγονότα που συνέβησαν δεν είναι άλλο από τις μαρτυρίες των επιζώντων στις οποίες έχουμε και μαρτυρίες Ελλήνων Εβραίων που εργάστηκαν ομάδα. Επίσης βασικό κομμάτι των πράξεων αντίστασης της ομάδας ήταν και η λήψη φωτογραφιών από κρατούμενους. Ορισμένα μέλη κατάφεραν τον Αύγουστο του 1944 να τραβήξουν τέσσερις μοναδικές

φωτογραφίες που συλλαμβάνουν τις στιγμές της μαζικής εξόντωσης. Οι φωτογραφίες αυτές μαζί με τα χειρόγραφα των Sonderkommando, τα οποία θα αναλύσω επίσης στην παρουσίαση μου αποτελούν ίσως από τα πιο συγκλονιστικά και σημαντικά τεκμήρια που έχουμε από το Άουσβιτς-Μπίρκεναου.

Μουράτ Ισσί

Παράδοση της προφορική ιστορίας και οι Κούρδοι

Η προφορική ιστορία σν και είναι νέα από την άποψη της σύγχρονης ιστοριογραφίας και των μεθόδων της, είναι η παλαιότερη ιστορική μέθοδος από την άποψη της χρήσης της. Τα τελευταία χρόνια, η προφορική παράδοση έχει γίνει μια από τις νέες πηγές της ιστοριογραφίας και η προφορική ιστορία έχει γίνει μια μέθοδος χρήσης από εκείνους, των οποίων η ιστορία τους δεν έχει γραφτεί μέχρι σήμερα και των οποίων οι φωνές τους δεν έχουν ακουστεί στις κυρίαρχες ιστορικές αφηγήσεις, στις επίσημες ιστοριογραφίες. Μεταξύ των οποίων θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τις γυναίκες, τους αγρότες, τους εργάτες και φυσικά τις εθνοτικές ομάδες που έχουν αποκλειστεί από τα εθνό-κράτη. Επειδή η μέθοδος της προφορικής παράδοσης και της προφορικής ιστορίας περιλαμβάνουν διαφορετικούς παράγοντες στην ιστορική τους αφήγηση, αναδεικνύονται ως εναλλακτική μέθοδος σε σχέση με τις ιστορικές αφηγήσεις των εθνοκρατών.

Εδώ και τρεις δεκαετίες δημιουργείται η Κουρδική Δημόσια Ιστορία κυρίως στα τρία κομμάτια του Κουρδιστάν (Τουρκία-Ιράκ-Συρία) και η κατασκευή της εθνικής ιστοριογραφίας είναι ένα σημαντικό μέρος της, παρά το γεγονός έως τώρα έχει κρατηθεί εκτός των κυρίαρχων ιστοριογραφιών της Μέσης Ανατολής. Στην ομιλία μου θα προσπαθήσω να αναπτύξω την σημασία της προφορικής ιστορίας μέσω των παραδοσιακών τραγουδιών στην κουρδική ιστοριογραφία, ως «εργαλείο αναπαραγωγής» της Αντίστασης και συλλογικής μνήμης, και να δείξω μερικά παραδείγματα της μέσω το οπτικοακουστικό υλικό βασίζοντας κατά κύριο λόγο το βόρειο κομμάτι των Κουρδιστάν/Τουρκίας.

Μαρία Καβάλα

«Ορισμοί» και νοηματοδοτήσεις της αντίστασης στις προφορικές αφηγήσεις για την Κατοχή στη Θεσσαλονίκη

«Ηρωικό πνεύμα», «Εθνική Αντίσταση έκαναν τα στέκια των χριστιανών», «... δημοκράτης, ίσως και στο ΕΑΜ», «Οργανώθηκα από τον θείο μου στο ΕΑΜ», «εθνικιστικές οργανώσεις» «πήγα ένα σημείωμα» «πήγε να γράψει έναν τοίχο, ...» είναι ορισμένες από τις φράσεις, ορισμένοι από τους τρόπους με τους οποίους εκφράζονταν οι αφηγητές και οι αφηγήτριες σχετικά με την αντίσταση στη Θεσσαλονίκη κατά τη γερμανική κατοχή στις μαρτυρίες που έδωσαν στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα.

Πώς εκφράστηκαν για τις ατομικές τους εμπειρίες αλλά και για τη συλλογική δράση τους; Τι σήμαινε για αυτές/αυτούς η αντίσταση στους κατακτητές; Πώς παρουσιάζουν τη σταδιακή εξέλιξη του αντιστασιακού κινήματος; Τι σηματοδότησε για τη βιογραφική τους διαδρομή στη συνέχεια;

Ποιες ήταν οι «καθημερινές πράξεις αντίστασης», πράξεις ανυπακοής και υπονόμησης της εξουσίας;

Ελένη-Καλομοίρα Λαμπρίδου & Βασίλειος Δαλκαβούκης ***Καθημερινές πράξεις αντίστασης στην περίοδο της δικτατορίας 1967-1974 μέσα από μαρτυρίες παιδιών εξόριστων πολιτικών κρατουμένων***

Στο πλαίσιο της Προφορικής ιστορίας, η οποία ως εργαλείο κοινωνικής παρέμβασης διαπραγματεύεται διάφορες πτυχές της καθημερινής ζωής ανθρώπων που μέχρι τώρα δεν είχαν φωνή και έχοντας ως γνώμονα τις βιωμένες εμπειρίες ατόμων που έζησαν ως παιδιά πολιτικών εξόριστων τη δικτατορία του 1967, σταχυολογήσαμε σημεία από τις συνεντεύξεις που μας παραχώρησαν, με σκοπό να αναδείξουμε πράξεις αντίστασης στο πεδίο της καθημερινής τους ζωής. Βασικός μας στόχος, πέρα από την προώθηση της έρευνας, ήταν να δώσουμε φωνή σε αυτά τα παιδιά και να αποδώσουμε στην τοπική κοινωνία τη δική της ιστορία.

Εξετάσαμε συνολικά πέντε συνεντεύξεις. Οι τέσσερις αφορούν σε παιδιά πολιτικών εξόριστων που έμειναν στο σπίτι με τις μητέρες τους και η πέμπτη αφορά σε παιδί αριστερού που δρούσε ως ενδιάμεσος προσφέροντας επικοινωνία και βοήθεια στους συντρόφους του. Στα πλαίσια αυτών των συνεντεύξεων εντοπίσαμε άγνωστες πτυχές γεγονότων που συνέβησαν σε προσωπικό και οικογενειακό επίπεδο φέρνοντας στο φως δράσεις και πρακτικές, οι οποίες αν και τις περισσότερες φορές περνούσαν απαρατήρητες, ουσιαστικά στήριζαν και ενδυνάμωναν τις οικογένειες των εξόριστων.

Μέσα από τις μνήμες των πληροφορητών μας σταχυολογήσαμε εκείνες τις ενέργειες κοινωνικής αλληλεγγύης του γειτονικού, φιλικού, οικογενειακού και σχολικού περιβάλλοντος που αποτέλεσαν σημαντικές πράξεις καθημερινής αντίστασης. Αναφερθήκαμε στις δράσεις των συντρόφων που είχαν αποφύγει τη σύλληψη όπως και στις ενέργειες των μητέρων αυτών των παιδιών, οι οποίες αν και έμειναν χωρίς οικονομικούς πόρους, κατάφεραν να διατηρήσουν τη συνοχή της οικογένειας. Τέλος στο πλαίσιο αυτής της έρευνας εξετάστηκαν και οι δράσεις των ίδιων των εξόριστων οι οποίες έδωσαν σημαντικά αποτελέσματα.

Καταλήξαμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι αυτές οι μορφές σιωπηλής, παράνομης δράσης αποτέλεσαν μια μορφή διαμαρτυρίας, ανυπακοής, αντίθεσης και αντίστασης προς στις πρακτικές του δικτατορικού καθεστώτος του 1967-1974.

Χριστίνα Κονιάλη

Νεανική δράση και μορφές αντίστασης μέσα από την παράνομη ΕΠΟΝ τη δεκαετία του '50

Τα χρόνια που ακολούθησαν τον Εμφύλιο, η Αριστερά ανασυγκροτούσε τις δυνάμεις της, ακολουθώντας -μέχρι το 1958- μια πολιτική που προέβλεπε την παράλληλη λειτουργία της ΕΔΑ με εκείνη των παράνομων κομματικών οργανώσεων. Οι διεργασίες αυτές εκφράστηκαν και στο χώρο της νεολαίας, η οποία έμεινε για μεγάλο διάστημα χωρίς νόμιμη πολιτική εκπροσώπηση, έπειτα από τη διάλυση με κρατική απόφαση, το 1952, της Ενιαίας Δημοκρατικής Νεολαίας Ελλάδας (ΕΔΝΕ). Η παράνομη -από το 1947- ΕΠΟΝ παρέμεινε το βασικό σημείο αναφοράς των νέων που στρατεύονταν στο κομμουνιστικό κίνημα μετά τον Εμφύλιο. Η δράση αυτών των νέων στο περιβάλλον της παρανομίας τη δεκαετία του '50 αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης. Το θέμα εκπροσωπείται ελάχιστα έως καθόλου από παραδοσιακές πηγές και αρχεία, για αυτό και η προφορική ιστορία αναδεικνύεται σε πολύτιμο εργαλείο έρευνάς του. Η ανακοίνωση αξιοποιεί ένα υλικό από προφορικές μαρτυρίες ανθρώπων που τα χρόνια της νεότητάς τους συμμετείχαν στην παράνομη μετεμφυλιακή ΕΠΟΝ και διερευνά τους τρόπους με τους οποίους οι πρακτικές τους νοηματοδοτούνται ως μορφές αντίστασης, απέναντι σε κυρίαρχες πολιτικές και

αντιλήψεις. Διαβάζοντας τις αφηγήσεις των υποκειμένων, παρακολουθεί πώς η απαγορευμένη, επίμονη δράση των νέων σε πολλαπλά πεδία, μέσα από μια οργάνωση που έφερε τη σφραγίδα του πρόσφατου «ηρωικού» παρελθόντος, προσέλαβε τα χαρακτηριστικά μιας παρατεταμένης αντιπαράθεσης με τις πολιτικές πειθάρχησης και καταστολής του εθνικόφρονος μετεμφυλιακού καθεστώτος.

Χαρά Κούκη

Ενάντια και πέρα από την απελπισία: ιστορίες αλληλεγγύης από την Αθήνα της κρίσης

Since 2009, Greece has served as a testing ground for neoliberal austerity policies, devastating the lives of thousands. However, it has also become a laboratory for resistance: mass protests and numerous strikes were swiftly followed by a vibrant grassroots solidarity movement, spreading across cities to address urgent needs related to food, education, healthcare, and housing.

A decade later, crises have become normalized, solidarity movements have waned, and the sense of injustice has solidified, with no alternative in sight. What has changed since then? How can we comprehend this fervent contestation that, against all odds, sustained life and envisioned the possibility of a different world?

This paper draws from 82 semi-structured interviews with members of solidarity initiatives in Athens conducted from 2014 to 2018. We revisit this material to explore the daily operations of this solidarity movement and understand how it remained cohesive as an infrastructure of resistance. We focus on three insights emerging from these oral narratives: the role of gender and social reproduction in radically reshaping how social movements were organized and pursued justice and equality; how conflicting feelings, ranging from empathy and care to despair, fear, and anger, fostered a desire for transformative change; and the daily (re)enactment of traditions, histories, rituals and myths that (re)invented community as a way to (re)connect with a broken world. This way, our oral histories complicate social movement research agenda challenging hegemonic understandings of resistance, social change and hope.

Δήμητρα Κόφτη

Αντιστάσεις και αμφισβητήσεις στο πεδίο της εργασίας

Οι αφηγήσεις για την εργασία εστιάζουν συχνά σε πρακτικές αντίστασης, συλλογικές διεκδικήσεις και καθημερινές αμφισβητήσεις. Ωστόσο, συχνά εστιάζουν στην έλλειψη των αντιστάσεων, αναδεικνύοντας πολύπλοκες σχέσεις εξουσίας εντός και εκτός του χώρου εργασίας και υπογραμμίζοντας τις σύνθετες δυσκολίες των συλλογικών πρακτικών. Η παρούσα ανακοίνωση, βασισμένη σε ανθρωπολογική έρευνα για τους μετασχηματισμούς της εργασίας στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία, θα διερευνήσει κάποια από τα είδη των ερωτημάτων και των ερευνητικών διαδρομών που μπορεί να αναδείξει η μελέτη των εννοιών της αντίστασης και της αμφισβήτησης. Τί είδους ερωτήματα μπορούν να τεθούν για την εργασία, μέσα από τη μελέτη της αντίστασης και μέσα από τη διερεύνηση των λόγων σχετικά με την έλλειψη συλλογικών διεκδικήσεων και συνδικαλιστικών πρακτικών;

Μαίρη Κουαμέτη

Ιστορίες ζωής των αγροτισσών στην μεταπολεμική Σάμο: μια διαρκής και αμφίδρομη αμφισβήτηση.

Η ιστορία της έμμισθης εργασίας των αγροτισσών και η συμβολή τους στην παγκόσμια ευημερία, αναγνωρίστηκαν μόλις τα τελευταία χρόνια. Η έρευνά μου έχει ως σκοπό να αναδείξει ‘από τα κάτω’ με την μεθοδολογία της προφορικής Ιστορίας τη γυναικεία εμπειρία της αγροτικής εργασίας και τη διαμόρφωση της υποκειμενικότητας των αγροτισσών. Με τις ιστορίες ζωής των αγροτισσών έρχονται στο προσκήνιο καθημερινές πράξεις αντίστασής τους, που συντελούν στην διαμόρφωση της υποκειμενικότητας ειδικότερα και της αγροτικότητας γενικότερα. Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζει σε μια αμφίδρομη αμφισβήτηση κι αντίσταση: σε ερευνητικό επίπεδο αμφισβητούνται οι ηγεμονικές αφηγήσεις που αποσιωπούν την απασχόληση των γυναικών στην αγροτική παραγωγή, ενώ οι ίδιες οι αγρότισσες αντιστέκονται στις κοινωνικές νόρμες που τις περιθωριοποιούν αποσιωπώντας την συμβολή τους. Η άτυπη αλληλεγγύη μεταξύ των αγροτισσών, η ανυπακοή σε οικογενειακούς κανόνες, η δημιουργική προσαρμογή σε αντίξοες συνθήκες κινητικότητας, όπως αναδύονται στις βιοαφηγήσεις των αγροτισσών της Σάμου, αναδεικνύουν οπτικές και ερμηνείες της γυναικείας αγροτικής απασχόλησης και της συνεισφοράς των γυναικών στην παραγωγή, την οικονομία και την πολιτισμική αλλαγή. Το «βίωμα» των συνομιλητριών και οι μορφές δράσης τους στα οικιακά δίκτυα όπως προκύπτουν από τις ιστορίες ζωής τους αποδεικνύουν ότι η καθημερινή αντίσταση των συνομιλητριών προς παγιωμένους έμφυλους ρόλους και καταμερισμούς είναι κεντρική σε σχέση με τη συμμετοχή τους και την πρόσβασή τους στις αποφάσεις αλλά και το ρόλο τους στη διαχείριση της οικογενειακής αγροτικής εκμετάλλευσης, αναδεικνύοντάς την σε χώρο πρωτοβουλίας και αντίδρασης στην υποταγή και την απομόνωση.

Ασημίνα Λαμπροπούλου

Πατρίς, Θρησκεία και διαλυμένη οικογένεια. Η δράση των συζύγων των διωχθέντων από τη Χούντα αριστερών

Με βάση τη μεταπτυχιακή διπλωματική μου εργασία «Πατρίς, Θρησκεία και διαλυμένη οικογένεια. Όψεις της επίδρασης της Δικτατορίας στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή» στο Μ.Π.Σ της Δημόσιας Ιστορίας του ΕΑΠ, για το πώς βίωσαν τη Δικτατορία 1967-1974 οι οικογένειες ανθρώπων που φυλακίστηκαν, εξορίστηκαν ή και δολοφονήθηκαν, προέκυψαν κάποια συμπεράσματα για τη στάση των γυναικών και παιδιών αυτών των οικογενειών, αυτών των αφανών υποκειμένων. Τα στοιχεία της έρευνας δείχνουν ότι η στάση που κράτησαν μπορεί να εγγραφεί μέσα στο φάσμα της αντίστασης απέναντι σε μια εξουσία που χρησιμοποίησε τη βία, τον εκφοβισμό, την οικονομική υστέρηση ώστε να κάμψει το φρόνημα των υποκειμένων και να επιτύχει τη σιωπηρή συναίνεσή τους απέναντι στις τακτικές που ακολουθούσε. Ταυτόχρονα οι γυναίκες αυτές είχαν να αντιμετωπίσουν το εδραιωμένο πατριαρχικό κοινωνικό μοντέλο που όριζε κατάλληλο για τη δράση των γυναικών τον ιδιωτικό χώρο και τοποθετούσε τις ίδιες έρμια των συγκυριών, ακατάλληλες για λήψη αποφάσεων και γενικώς τους αποστερούσε το δικαίωμα στην αυτοτελή ύπαρξη.

Τα υποκείμενα αυτά παρά τις παραπάνω τακτικές αντιστάθηκαν με έναν πλουραλισμό συμπεριφορών απέναντι τόσο στα όργανα της τάξης και τις πολιτικές της Δικτατορίας όσο και απέναντι στο γενικότερο πλαίσιο μιας ανδροκρατούμενης κοινωνίας, τα χαρακτηριστικά της οποίας πολλές φορές αναπαράγονταν και από τους ίδιους τους συζύγους τους, αν και αυτοί ανήκαν οι περισσότεροι στον προοδευτικό

χώρο ή στην Αριστερά και συγκεκριμένα στο ΚΚΕ. Με τη συμπεριφορά τους – ηθελημένα ή αθέλητα – όρθωσαν το ανάστημά τους απέναντι στη βία της εξουσίας, συνέδραμαν τους δικούς τους και έγιναν αρχηγοί των οικογενειών τους, αναλαμβάνοντας κρίσιμες αποφάσεις για την επιβίωση τους αλλά και την εξέλιξή τους ως αυτόνομων προσωπικοτήτων.

Δήμητρα Λαμπροπούλου

«Κι αυτή ήταν η πρώτη μου επανάσταση...»: διαδρομές αμφισβήτησης εργαζόμενων μαθητών και μαθητριών στη μακρά δεκαετία του εξήντα

Η έννοια της αντίστασης αποτελεί έναν αναλυτικό φακό μέσα από τον οποίο οι κοινωνικές επιστήμες και η ιστοριογραφία έχουν προσεγγίσει διεθνώς τις νεανικές εμπειρίες και πρακτικές, κατά κύριο λόγο στα μεταβαλλόμενα αστικά περιβάλλοντα από το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα και μετά. Η εστίαση στις πολιτισμικές και τις καθημερινές αντιστάσεις ανέδειξε πολύμορφες δράσεις, κυρίως των νέων της εργατικής τάξης, οι οποίες δοκίμαζαν τα όρια της εξουσίας και τη διάβρωναν ενώ, όταν διαλάνθαναν της προσοχής της, μπορούσαν να αποκαλύψουν τα όρια της ταξικής και της πολιτικής κυριαρχίας. Παράλληλα, η μελέτη των νεανικών κινημάτων συνέδεσε άρρηκτα την έννοια της αμφισβήτησης με την κατανόηση της νεολαίας ως ενεργού πολιτικού πρωταγωνιστή των κοινωνικών και πολιτισμικών μετασχηματισμών που έλαβαν χώρα στον μεταπολεμικό κόσμο. Με βάση μαρτυρίες νυχτερινών μαθητών και μαθητριών στη μεταπολεμική Αθήνα και αντλώντας από τις παραπάνω συζητήσεις στα πεδία της ιστορίας και της κριτικής θεωρίας, η ανακοίνωση θα ανιχνεύσει το περιεχόμενο που αποκτά η αμφισβήτηση ως συστατικό στοιχείο νεανικών εμπειριών στις οποίες η ταξική ιεραρχία διασταυρώθηκε με την πολιτική καταπίεση της μετεμφυλιακής εποχής και με τις πολιτισμικές, έμφυλες και εκπαιδευτικές διακρίσεις που συνόδευαν τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας. Οι συνεντεύξεις ανδρών και γυναικών που φοίτησαν σε νυχτερινά γυμνάσια λόγω της ανάγκης τους να εργαστούν αναδεικνύουν διαφορετικούς στόχους της νεανικής αμφισβήτησης –τον διάχυτο κοινωνικό και πολιτικό αυταρχισμό, τον σχολικό έλεγχο, τον εκπαιδευτικό καθωσπρεπισμό, το ταξικό πεπρωμένο, τη μοίρα των γυναικών, την κοινωνική περιθωριοποίηση, τις εκπαιδευτικές ανισότητες–, οι οποίοι μας επιτρέπουν να δούμε την ιστορία της μεταπολεμικών αλλαγών από τη σκοπιά μιας υπεξουσίας ταξικά νεότητας. Μέσα από τον μνημονικό αναστοχασμό, χώροι οριοθετημένοι από πολιτισμικά και ιδεολογικά σύνορα –τα νυχτερινά σχολεία, η παιδική εργασία, η οικογένεια– μετατρέπονται σε πεδία πάνω στα οποία δοκιμάστηκαν δυνατότητες αντίστασης και διαμόρφωσης του εαυτού.

Γεράσιμος Μακρής

Το δένδρο του Azraq Benda στο Daym Abū Hashīsh

Θραύσματα μιας εναλλακτικής ιστορίας απογόνων δούλων στο Σουδάν

Από τις σημειώσεις της επιτόπιας:

Ο Azraq Benda είναι μαύρος και κρατά ένα ακόντιο... έρχεται σαν ένα μαύρο φίδι ή ένας μαύρος κροκόδειλος. Γιατρεύει του καθαρούς στην καρδιά... είναι shaykh, από τους παππούδες μας στο Νότο, κοντά στο Κονγκό... μας ακολούθησε όταν φύγαμε από το χωριό κοντά στο Νείλο και ήλθαμε εδώ... το δέντρο είναι το σπίτι του. Μέχρι και ο πρόεδρος της χώρας το είπε... έσπασε ο εκσκαφέας όταν έφτιαχναν τα κτίρια της Διεθνούς Έκθεσης και πήγαν να το ξεριζώσουν... ο Azraq μας προστατεύει... είναι από τη μεριά του πατέρα και της μητέρας μου.

Το πνεύμα του Azraq Benda κατοικεί στο ιερό δέντρο του, συμβολικό κέντρο της ταυτότητας των κατοίκων του Daym Abū Hashīsh στο Χαρτούμ του Σουδάν. Μέσω αυτού, οι απόγονοι Αφρικανών δούλων και μέλη άλλων υποδεέστερων ομάδων, που αποτελούν τον πληθυσμό του οικισμού, διηγούνται την προφορική τους ιστορία και δομούν μια ταυτότητα αντίστασης ενάντια στον κυρίαρχο λόγο των Μουσουλμάνων Αράβων του Σουδάν που ακόμη τους θεωρούν πολιτικά, πολιτισμικά και ηθικά κατώτερους. Η εναλλακτική συλλογική ιστορία που οι αφηγήσεις τους κατασκευάζουν φέρνουν στο φως εμπειρίες αντίστασης και διαπραγματεύσης, βιώματα και συναισθήματα διαπόμπευσης και αποστροφής, αλλά και υπερήφανης επιβίωσης απέναντι σε διαχρονικά ισχυρότερους πληθυσμούς. Οι σημερινές συνθήκες πολέμου και καταστροφής στο Σουδάν έλκουν τη ρίζα τους σε αυτές τις αντιθέσεις μεταξύ απογόνων Αφρικανών δούλων και απογόνων Αράβων ελεύθερων. Το δένδρο του Azraq Benda μπορεί να παραμείνει όρθιο, όμως οι παραδόσεις και η ιστορία των κατοίκων του Daym Abū Hashīsh που το λάτρευαν τελετουργικά μπορεί να χαθούν εξαιτίας της ανείπωτης βίας.

Κερασία (Ερση) Μαλαγιώργη

«Θύματα», «επιζώντες», «ήρωες» και η «δεύτερη γενιά»: Αφηγήσεις πράξεων αντίστασης από απογόνους Ισραηλινών επιζώντων της Σοά ελληνο-εβραϊκής καταγωγής

Στηριγμένη σε 31 αφηγήσεις ζωής, η ανακοίνωση αφορά τον τρόπο με τον οποίο Ισραηλινοί απόγονοι επιζώντων με καταγωγή από την Ελλάδα αναμετριούνται με το στρατοπεδικό παρελθόν των γονέων στα πλαίσια πρόσφατων ανανοηματοδοτήσεών του στη συλλογική μνήμη του Ισραήλ.

Στα πρώτα χρόνια ύπαρξης του κράτους, τα θύματα και οι επιζώντες της Σοά αντιμετώπιζονταν ως «παθητικοί Εβραίοι της Διασποράς» που οδηγήθηκαν στο θάνατό τους σαν τα «πρόβατα στη σφαγή». Ως μόνη αξιομνημόνευτη πτυχή της εμπειρίας προβαλλόταν η ένοπλη αντίσταση, όπως η εξέγερση του γκέτο της Βασροβίας. Ωστόσο, από τη δεκαετία του '70 κι έπειτα, η μνήμη της Σοά μετατρέπεται σε κεντρικό συστατικό της ισραηλινής ταυτότητας. Το πρώην αξιοπεριφρόνητο θύμα ενδύεται τις ταυτότητες του «επιζώντος» και του «μάρτυρος».

Ποια νέα πλαίσια κατανόησης της εμπειρίας διαμορφώνει η μετατροπή του άλλοτε αναπαριστώμενου ως «παθητικού θύματος» σε «επιζώντα» και «ήρωα»; Τι θέση αποκτούν στη «μετα-μνήμη» αφηγήσεις περί αλληλεγγύης και καθημερινών πράξεων αντίστασης; Ποιες ανάγκες έρχονται να καλύψουν και πώς συνδιαλέγονται με νέες ταυτότητες, όπως αυτές της «δεύτερης γενιάς» και του «μάρτυρος (απογόνου) του μάρτυρος (γονέως)»;

Θα υποστηρίξω πως η έννοια της αντίστασης αποκτά κεντρικό ρόλο σε αφηγήσεις απογόνων επιζώντων, καθώς δημιουργεί το υπόβαθρο αμφισβήτησης προηγούμενων ηγεμονικών αφηγημάτων, και συμβάλλει στην εκ νέου επεξεργασία άλλοτε κυρίαρχων συναισθημάτων ντροπής. Παράλληλα, επιτρέπει την ανακάλυψη «χρησιμοποίησιμων παρελθόντων», τη συγκρότηση οικογενειακών μύθων και τη δημιουργία μεταδόσιμων «κληρονομιών». Την ίδια στιγμή, όμως, αυτές οι νέες προσλήψεις παράγουν νέου τύπου «αντιστάσεις» στην κατανόηση της γονεϊκής εμπειρίας, φέρνοντας εκ νέου στο προσκήνιο τη διάσταση μεταξύ «κοινής» και «κκληιδωμένης» μνήμης.

Μαρία Μαλαίνου

Αντιστάσεις καθημερινής ζωής από τους εργαζομένους της εστίασης στα χρόνια της κρίσης

Κατά την διάρκεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης που έπληξε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής, κυρίως τον οικονομικό, κοινωνικό και επαγγελματικό, άλλαξαν οι συνήθειες των ανθρώπων και οι καταναλωτικές τους συμπεριφορές. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι η ανάδειξη των προβλημάτων της καθημερινής ζωής των ανθρώπων που εργαζόντουσαν στον τομέα του επισιτισμού της Αθήνας κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης 2008-2018. Ο χώρος του επισιτισμού παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον αφενός, γιατί είναι ερευνητικά ανεξερεύνητος και παρουσιάζει ένα βιβλιογραφικό κενό και αφετέρου, λόγω του ρόλου που κατέχει στην ελληνική κοινωνία.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι η ποιοτική έρευνα και πιο συγκεκριμένα, η διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων. Βασικό ερευνητικό ερώτημα είναι πως οι εργαζόμενοι της εστίασης βίωσαν την κρίση και ποιες πρακτικές ακολούθησαν για να ανταπεξέλθουν της κρίσης. Το δείγμα περιορίζεται σε άντρες και γυναίκες ηλικίας 30-50 ετών που εργάστηκαν στην εστίαση της Αθήνας.

Κάποια ερευνητικά ευρήματα αφορούν τις μεθόδους και τις πρακτικές που εφάρμοσαν στην καθημερινή ζωή, τις πρόσκαιρες επιπτώσεις που αντιμετώπισαν σε προσωπικό και οικογενειακό επίπεδο, αλλά και μακροπρόθεσμα πως επηρέασε την ζωή τους.

Συμπερασματικά, ο κάθε άνθρωπος μέσα από πρακτικές της καθημερινής ζωής πρόβαλε την δική του αντίσταση για την αντιμετώπιση της κρίσης. Η τελευταία μετουσιώθηκε στην ελληνική κοινωνία αλλά και στα ίδια τα άτομα. Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες είναι ορατές ακόμα και 15 χρόνια μετά την κρίση και προετοιμάζουν τα άτομα για μελλοντικές κρίσεις.

Δημήτρης Μάντζαρης

Λειτουργώντας το συμμαχικό ασύρματο στην κατοχική Λέσβο. Προφορικές μαρτυρίες καθημερινής δράσης και αντίστασης

Στη Λέσβο στη διάρκεια της Κατοχής από το καλοκαίρι του 1943 και ως την Απελευθέρωση, οι Βρετανοί σε συνεργασία με το ΕΑΜ Λέσβου εγκατέστησαν στην περιοχή «Αγγλέφερος» Γέρας, σε μια αγροικία, έναν ασύρματο και τον ασυρματιστή του και εμπιστεύτηκαν τη φύλαξη, τη λειτουργία και τη συντήρησή του σε μέλη του ΕΑΜ από τον Παλαιόκηπο της Γέρας. Όλοι αυτοί, ήταν επιφορτισμένοι κατ' αρχή να κρύβουν το μυστικό του ασυρμάτου ακόμα και από τα πιο κοντινά τους πρόσωπα, να παραλαμβάνουν το καθημερινό δελτίο ειδήσεων και τις πληροφορίες από τον ασύρματο και να τις μεταφέρουν στη Μυτιλήνη, ενώ παράλληλα συγκέντρωναν πληροφορίες για τις στρατιωτικές κινήσεις των Γερμανών, τον απόπλου πλοίων με εφόδια και στρατιωτικό εξοπλισμό και μέσω του ασυρμάτου, ενημέρωναν το συμμαχικό Στρατηγείο. Παράλληλα, οι ίδιοι φρόντιζαν για τη φόρτιση των μπαταριών του ασυρμάτου και τη διατροφή του ασυρματιστή. Οι Γερμανοί, έχοντας μεγάλες ναυτικές απώλειες στο Αιγαίο, επιχείρησαν επανειλημμένα να εντοπίσουν τον ασύρματο, αλλά δεν τα κατάφεραν ποτέ, παρά τις κατά καιρούς διαρροές που υπήρξαν, σχετικά με τη θέση του. Ο ασύρματος μεταφέρονταν κατά καιρούς, ανάλογα με την επικινδυνότητα που αντιμετώπιζε, είτε μέσα στο χωριό του Παλαιόκηπου είτε στο χωριό Αγία Παρασκευή, όπου και κρύβονταν μαζί με τον ασυρματιστή στη στέγη του νεοκλασικού σχολείου της κωμόπολης. Η ιστορία αυτή μεταφέρεται σε εμάς από τις

διηγήσεις των ανθρώπων που χειρίζονταν τον ασύρματο στον Παναγιώτη Ψαριανό, με έξι προφορικές μαρτυρίες, που φυλάσσονται στα ΓΑΚ Λέσβου σε ψηφιακό αρχείο.

Ιλλιρίντα Μουσαράι

***“Dëshmi για τις γενιές που θα έρθουν”*: η προφορική ιστορία ως μέσο συγκρότησης και διατήρησης συλλογικής (αντι)μνήμης**

Στον οδηγό συνέντευξης που χρησιμοποιούμε για την διεξαγωγή προφορικών συνεντεύξεων στο πλαίσιο του Αρχείου Αλβανικής Μετανάστευσης των ΑΣΚΙ, η τελευταία ερώτηση είναι: “Γιατί δεχθήκατε να μας παραχωρήσετε συνέντευξη;”. Στόχος της ερώτησης είναι να αναδειχθούν τα κίνητρα και οι προσδοκίες των συνεντευξιζόμενων από αυτήν την διαδικασία. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα άτομα, και ιδιαίτερα οι γυναίκες, απαντούν ότι η συνέντευξη αποτελεί απόδειξη των μεταναστευτικών βιωμάτων τους για τις επόμενες γενιές και κληροδότημα για το μέλλον, *dëshmi* (μαρτυρία) για τις γενιές που θα έρθουν. Η παραχώρηση συνέντευξης για αυτές φαίνεται να εντάσσεται σε μια διαδικασία χειραφέτησης και αποδέσμευσης από το ομογενοποιητικό αφήγημα της αλβανικής μετανάστευσης που αναγνωρίζει το αντρικό μεταναστευτικό βίωμα ως καθολική συνθήκη. Παράλληλα, είναι μια προσπάθεια των ίδιων των υποκειμένων να διασώσουν τη μνήμη των δυσκολιών της μεταναστευτικής εμπειρίας, θέτοντας το βίωμα τους στη σφαίρα της ιστορικότητας και της ιστοριοποίησης, ενάντια στο τρέχον επικρατές αφήγημα του “success story” της αλβανικής μετανάστευσης. Ενάντια, επίσης, σε μια συμφωνία λήθης που επιχειρεί να αποσιωπήσει βιώματα και μαρτυρίες για την αλβανοφοβία και τις κοινωνικο-οικονομικές διακρίσεις και ανισότητες, ειδικά των πρώτων δύο δεκαετιών της αλβανικής μετανάστευσης. Η παρούσα ανακοίνωση διερευνά τους τρόπους με τους οποίους η παραχώρηση συνέντευξης μπορεί να αποτελέσει μια πράξη αντίστασης απέναντι σε πολιτικά αφηγήματα του παρόντος και να συμβάλει στη συγκρότηση μιας εναλλακτικής συλλογικής μνήμης. Πώς η συνέντευξη, ως πράξη, αναδεικνύει την αυτενέργεια των ίδιων των μεταναστ(ρι)ών και τον θεσμικό και κοινωνικό ρατσισμό τον οποίο αντιμετώπισαν; Και, τέλος, πώς η ένταξη των διπλά αυτών περιθωριοποιημένων μαρτυριών, τόσο εντός της ελληνικής κοινωνίας όσο και του αλβανικού πληθυσμού, σε έναν αρχειακό φορέα ενεργοποιεί μια συνθήκη αυταξίας και απαντά στην ανάγκη για εξομολόγηση και ορατότητα;

Κωνσταντίνα Μπάδα

Η λαϊκή κουλτούρα ως μορφή και πεδίο «αντίστασης» στις προφορικές αφηγήσεις ζωής

Στη λογική ότι οι έννοιες της αντίστασης, της αμφισβήτησης και της αντι- μνήμης παραμένουν κομβικές στην προφορική ιστορία, η ανακοίνωση επικεντρώνεται, στην ανίχνευση της σημασίας και των νοημάτων που έχει η χρήση στοιχείων της λαϊκής παράδοσης και μνήμης στην προφορική συνέντευξη. Προσεγγίζοντας τον αφηγηματικό λόγο ενός συνόλου προφορικών συνεντεύξεων που προέρχονται από γυναίκες αγρότισσες, εργάτριες, τεχνίτριες, μετανάστριες οικιακές εργάτριες κ. ά, διαπιστώνεται ότι τα χρησιμοποιούμενα σε μια συνέντευξη στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού (ως λόγος, ως μνήμη, ως έθιμο, ως πρακτική, ως υλικότητα) , που εμφανίζονται ενισχυμένα στον γυναικείο λόγο, δεν συνιστούν παρά λανθάνοντα μηνύματα μιας αντιπαραθετικής ιδεολογίας και στάσης, μια μορφή αμφισβήτησης που δεν εκφράζεται με καθαρά πολιτικούς όρους και σε πολλές περιπτώσεις μια μορφή συλλογικής δράσης.

Μαρίνα Μπάντιου

Resistances, Contestations, and Resilience in the Migration Experiences of Cretan Women in New Zealand in the 1960s

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τις μεταναστευτικές εμπειρίες 15 γυναικών, οι οποίες εγκατέλειψαν μεταπολεμικά την Κρήτη για να εργαστούν στη Νέα Ζηλανδία στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η μετανάστευση αυτών των γυναικών στο πλαίσιο ενός προγράμματος της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Ευρωπαϊκή Μετανάστευση (ICEM), που στόχευε στην παροχή εργατικού δυναμικού για τους κλάδους της υγείας και της φιλοξενίας, είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη Μάχη της Κρήτης και τους ιστορικούς δεσμούς της Νέας Ζηλανδίας με το νησί, καθώς συνηγόρησαν Νεοζηλανδοί στρατιώτες, οι οποίοι πολέμησαν στη Μάχη και έλαβαν στο νησί βοήθεια από τον τοπικό πληθυσμό. Το αρχειακό υλικό των ηχογραφημένων συνεντεύξεων και λοιπού υποστηρικτικού υλικού συλλέχθηκε στο πλαίσιο του “Greek female immigrants to New Zealand in the 1960s oral history project” και φυλάσσεται στα Αρχεία της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Νέας Ζηλανδία στη συλλογή Alexander Turnbull Library Collections. Ωστόσο μεγάλο μέρος αυτού του αρχείου, παραμένει ανεπεξέργαστο ερευνητικά. Οι συνεντεύξεις εστιάζουν σε θέματα όπως η ζωή στην κατοχική και μεταπολεμική Κρήτη, τα μεταναστευτικά κίνητρα, οι εμπειρίες εγκατάστασης στη Νέα Ζηλανδία, η διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας και οι αποφάσεις για διαμονή, επιστροφή στο σπίτι ή μετακίνηση στην Αυστραλία. Η θεματική ανάλυση χρησιμοποιείται για τον εντοπισμό μοτίβων, θεμάτων και εννοιών που σχετίζονται με αντιστάσεις και αμφισβητήσεις δομών εξουσίας στις εμπειρίες μετανάστευσης. Στόχος της έρευνας είναι να διερευνήσει τις μορφές και τις έννοιες της αντίστασης, όπως εκφράζονται στις μεταναστευτικές εμπειρίες αυτών των γυναικών, επιδιώκοντας να συμβάλει σε μια βαθύτερη κατανόηση της πολυπλοκότητας των εμπειριών μετανάστευσης.

Ελένη Μπεζέ

Προφορικές μαρτυρίες Ελλήνων Εβραίων: Μιλώντας για τη Σοά και μορφές αντίστασης

Η ελληνική ιστοριογραφία καθυστέρησε να εντάξει στα ενδιαφέροντά της τη συμμετοχή των Εβραίων στην Αντίσταση. Παρ’ όλα αυτά, η θέληση των ίδιων των Εβραίων να μιλήσουν για τη συμμετοχή τους σε ποικίλες μορφές αντίστασης, καθώς και το ενδιαφέρον ορισμένων δημοσιογράφων, μελετητών, ερευνητών και απομνημονευματογράφων να τις καταγράψουν είναι σύγχρονο της απελευθέρωσης. Από την άνοιξη του 1945, οι άνθρωποι αυτοί ακούν τους επιζώντες και καταγράφουν τα λόγια τους – παρεμβαίνοντας και σχολιάζοντας.

Πολύ αργότερα, στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στη δεκαετία του 1990 θα γίνουν συστηματικές προσπάθειες συλλογής προφορικών μαρτυριών Ελλήνων Εβραίων. Έτσι, θα προκύψει μια σχετική έκδοση (Κούνιο-Αμαρίλιο & Ναρ 1998), ενώ θα εμπλουτιστεί το αρχείο Shoah Visual History Foundation με δεκάδες συνεντεύξεις Ελλήνων Εβραίων (1996-1999). Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 θα συγκροτηθεί το Αρχείο Προφορικής Ιστορίας του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος, ενώ τη δεκαετία του 2010 συνεντεύξεις Ελλήνων Εβραίων θα συμπεριλάβει και το ελληνο-γερμανικό πρόγραμμα Memories of the Occupation in Greece. Όλα τα παραπάνω εγχειρήματα θα συμπεριλάβουν συνεντεύξεις Εβραίων ανδρών και γυναικών που είτε συμμετείχαν σε πράξεις αντίστασης είτε έγιναν μάρτυρες τέτοιων πράξεων. Αξιοσημείωτο είναι πως ξεχωριστή, συμβολική σημασία κατέχει σε συνεντεύξεις διαφορετικών χρονικών

περιόδων η εξέγερση του Ζόντερκομαντο στο Μπίρκεναου (Οκτώβριος 1944), που σε διάφορες παραλλαγές θα αποτυπωθεί πολύ νωρίς.

Στην παρούσα ανακοίνωση, θα εστιάσω σε ανάλογες πράξεις αντίστασης που οι ίδιοι οι αφηγητές και αφηγήτριες αξιολόγησαν ως σημαντικές. Θα επιχειρήσω επίσης να παρακολουθήσω την πορεία στον χρόνο των αφηγήσεων με θέμα την ελληνοεβραϊκή αντίσταση. Τέλος, θα ανιχνεύσω τις δυναμικές στις σχέσεις συνεντευκτών-συνεντευξιαζόμενων, σε συνάφεια με τη θεματική της αντίστασης, τη χρονικότητα των συνεντεύξεων και παράγοντες όπως το θρήσκευμα, το φύλο, η καταγωγή, η μόρφωση και η κοινωνική τάξη.

Ιωάννα Μπιμπλή

Πατριαρχικές Σχέσεις και Αντιστάσεις στην Ελληνική Υπαίθρο (1930-1960)

Κατά το πρώτο μισό του 20ου αιώνα οι γυναίκες της ελληνικής υπαίθρου ζούσαν σε παραδοσιακές κοινότητες, με ένα σύστημα κανόνων και αξιών που καθόριζε την πορεία και τις αποφάσεις της ζωής τους. Χρησιμοποιώντας το παράδειγμα των γυναικών που έζησαν στις αγροτικές κοινότητες της Νοτιοανατολικής Αττικής, στην εισήγηση μου θα παρουσιάσω το πώς οι περισσότερες από αυτές τις γυναίκες είχαν πλήρη συνείδηση της θέσης τους και των δυνάμεων εξουσίας που ασκούσαν επάνω τους, καθώς και το πώς ατομικά αλλά και ομαδικά αντιστέκονταν με μυστικό τρόπο. Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στις αποφάσεις γάμου, τα κριτήρια των οποίων όριζαν η κοινότητα και η οικογένεια, και στην πορεία της συζυγικής ζωής.

Ομάδα OpenEleusis Μιχάλης Καστανίδης, Ρεγγίνα Μαντανίκα, Ηώ Χαβιαρά

Ιστορίες της πόλης της Ελευσίνας

Η Ελευσίνα είναι μια περιοχή, της οποίας το βιομηχανικό παρελθόν και παρόν έχουν ερευνηθεί ελάχιστα. Οι συστηματικές αρχαιολογικές ανασκαφές που έφεραν στο φως το αρχαιολογικό ενδιαφέρον της Ελευσίνας ξεκίνησαν κατά τον 19ο αιώνα και συνεχίστηκαν για όλο τον 20ό και μέχρι σήμερα. Οι ανασκαφές έλαβαν χώρα παράλληλα με όλη τη διαδικασία της (απο)βιομηχανοποίησης του αστικού ιστού, δημιουργώντας μια κατάσταση συνεχούς πάλης για το ποια γραμμή θα επικρατήσει, όσον αφορά τον χαρακτήρα της πόλης.

Αντίθετα με τις εξωτερικές αφηγήσεις που εστιάζουν είτε στο αρχαιολογικό ενδιαφέρον της Ελευσίνας, είτε στη βιομηχανική ρύπανση και την υποβαθμισμένη αστική ζωή της, το Open Eleusis, είναι ένα ερευνητικό έργο που επιχειρεί με διεπιστημονικό τρόπο (εθνογραφία, προφορική ιστορία, κινηματογράφος) να εμβαθύνει στις καθημερινές εμπειρίες των κατοίκων και εργαζομένων της. Αυτοί και αυτές διηγούνται την βιωμένη ιστορία της εργασίας, των αγώνων, του μόχθου, της φτώχειας αλλά και του τρόπου που την ξεπέρασαν. Όπως διηγούνται τα γλέντια στα εργοστάσια, τις φάρσες και του φόβους τους. Παρακολουθούμε πως δημιουργείται ένα ρεπερτόριο μνήμης και αναπαράστασης της βιομηχανικής κουλτούρας μέσα από προφορικές μαρτυρίες, γραπτά κείμενα, φωτογραφικές και άλλες συλλογές. Οι ιστορίες που αφηγείται το OpenEleusis δεν είναι απλώς παρενέργειες της (απο)εκβιομηχάνισης. Ιστορίες θορύβου και σκόνης, μαζί με ιστορίες παιχνιδιού δίπλα στη θάλασσα-ιστορίες εργατικών αγώνων, κινητοποιήσεων κατοίκων και κοινωνικής κινητικότητας-αποτυπώνουν την δόξα μιας εποχής και το τι συνιστά την κληρονομιά που άφησε η (απο)εκβιομηχάνιση στην πόλη. Η παρουσίαση έχει σαν στόχο να ανοίξει τη συζήτηση και να αναδείξει τις προκλήσεις γύρω από τους τρόπους με τους οποίους παράγεται ένα

αρχείο με τρόπο συμμετοχικό και πολυμεσικό, βάζοντας στο επίκεντρο τους ανθρώπους μιας κοινότητας.

ΟΜΑΔΑ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΒΟΛΟΥ (ΟΠΙΒΟ)

Φωνές αμφισβήτησης και αντίστασης: Η Δημοκρατική Νεολαία

Λαμπράκη στο νομό Μαγνησίας

Στην ανακοίνωση αυτή θα επιχειρήσουμε να φωτίσουμε την κινηματική δράση της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη στην περιοχή της Μαγνησίας, από το 1964 έως τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας. Μέσα από εκτεταμένες προφορικές μαρτυρίες μελών της ΔΝΛ σε διάφορες λέσχες στη Μαγνησία, θα αναδείξουμε τις φωνές «από τα κάτω», φέρνοντας στο προσκήνιο μνήμες από τις βιωμένες εμπειρίες τους στο πλαίσιο των διεκδικήσεων τους για ελευθερία, δημοκρατία και κοινωνική αλλαγή.

Ερωτήματα τα οποία θα μας απασχολήσουν είναι:

- Μέσα από ποιες πρακτικές η ΔΝΛ, μια πολυσυλλεκτική νεολαιίστικη οργάνωση, δρα και αντιστέκεται ως συλλογικό πολιτικό υποκείμενο στο ασφυκτικό και τρομοκρατικό περιβάλλον της επαρχίας;

- Παρατηρούνται συλλογικές αμφισβητήσεις στις ντιρεκτίβες της ΕΔΑ και στην κομματική καθοδήγηση ή τα μέλη της ΔΝΛ προσδιορίζουν την πολιτική τους δράση, λαμβάνοντας υπόψη τις κατευθύνσεις της ΕΔΑ αλλά και τις δικές τους ιδεολογικές και κινηματικές ανησυχίες;

- Και τέλος, κάτω από ποιες συγκυρίες (τοπικές και χρονικές) οι Λαμπράκηδες και οι Λαμπράκισσες ως δρώντα υποκείμενα, αμφισβητούν και αντιστέκονται στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι και μέσα από ποιες πρακτικές και στρατηγικές δράσης το εκδηλώνουν;

Σκοπός μας είναι να αναδείξουμε εάν και κατά πόσο η ΔΝΛ διαμορφώνει τη δική της πολιτική ταυτότητα στην περιοχή της Μαγνησίας, αλλά και την ετερογένεια των ίδιων των δρώντων υποκειμένων, όπως αυτή συγκροτείται από τις διαφορετικές οικογενειακές και πολιτικές αφετηρίες. Ελπίζουμε, πως με την έρευνα αυτή, θα συμβάλλουμε στην κατανόηση της αχαρτογράφητης τοπικής ιστορίας της δράσης της ΔΝΛ, λαμβάνοντας υπόψη τον προβληματισμό για τον χαρακτήρα, την αυτονομία και τον πολιτικό (αυτο)προσδιορισμό της οργάνωσης και των μελών της, όπως αυτά ανακαλούνται μνημονικά από τους αφηγητές και τις αφηγήτριες.

Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ)

Μνήμη και αφηγηματικότητα: ιστορίες αντίστασης στα ναζιστικά στρατόπεδα

Ποια ήταν τα περιθώρια ανάπτυξης μορφών αντίστασης στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Τρίτου Ράιχ; Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε την ίδια την έννοια της αντίστασης σε καθεστώτα ολοκληρωτικού ελέγχου και απανθρωποποίησης; Και πώς θυμούνται και αφηγούνται σήμερα τις σχετικές τους εμπειρίες οι επιζώντες; Η ανακοίνωσή μας θα προσεγγίσει τα ερωτήματα αυτά με βάση την πολυετή έρευνα της ΟΠΙΒΟ για τους αιχμάλωτους από τη Μαγνησία που στάλθηκαν σε στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας του Τρίτου Ράιχ, ένα θέμα αδιερεύνητο για το οποίο οι προφορικές μαρτυρίες αποτελούν μοναδική πηγή. Η έρευνα βασίζεται σε έξι συνεντεύξεις με επιζώντες, 4 άντρες και 2 γυναίκες, που συνελήφθησαν σε μπλόκα το 1944 και στάλθηκαν σε στρατόπεδα του Τρίτου Ράιχ. Στην ανακοίνωση θα εστιάσουμε ιδιαίτερα στο ρόλο που έχουν οι εναλλακτικές μορφές αντίστασης στη διάρθρωση της μνήμης των αφηγητών. Σε αντιδιαστολή με την εικόνα για το στρατοπεδικό σύμπαν

που κυριαρχεί στη δημόσια μνήμη και στη βιβλιογραφία, οι αφηγητές μας τις περισσότερες φορές δεν αυτοπαρουσιάζονται ούτε σαν ήρωες, ούτε σαν θύματα, αλλά σαν δρώντα υποκείμενα που προσπαθούν είτε κυριολεκτικά, μέσα από καθημερινές μορφές αντίστασης, είτε συμβολικά να αναιρέσουν ή να υπονομεύσουν την παντοδυναμία των φορέων της στρατοπεδικής εξουσίας. Μας ενδιαφέρει να δούμε όχι μόνο τι είδους πρακτικές αντίστασης θυμούνται, αλλά και πώς το αφηγούνται και το μετατρέπουν σε αφηγηματική στρατηγική. Στόχος μας είναι να αναδείξουμε πώς στοιχεία του προφορικού λόγου επιζώντων, όπως η φαντασία, η ειρωνεία, το χιούμορ και ο εκ των υστέρων αναστοχασμός, συμβάλουν σε μια νέα κατανόηση της στρατοπεδικής εμπειρίας και της επίδρασής της στην υποκειμενικότητα των πρώην ομήρων.

ΟΠΙ-ΙΣΜΟ

Πολλαπλές μορφές αντίστασης στον Έβρο

Η παρούσα ανακοίνωση στοχεύει να αναδείξει τις ενέργειες που μπορούν να γίνουν αντιληπτές ως αντιστασιακές πράξεις την περίοδο της δεκαετίας 1940-1950 στην περιοχή του Έβρου. Επικεντρώνεται στην καταγραφή αντιστασιακών πράξεων που δεν αποτυπώνονται πάντα στα συμβατικά αρχεία και προέρχονται από τη βιοματική εμπλοκή πληροφορητών, των ιδίων ή συγγενών τους.

Πράξεις αντίστασης απέναντι στο καθεστώς πολιτικής διακυβέρνησης, ενέργειες αμφισβήτησης των δομών εξουσίας, καθώς και πράξεις αντίστασης και απειθαρχίας στον κατακτητή και τη δωσίλογη ελληνική διοίκηση, όσον αφορά το πεδίο της καθημερινής ζωής, αναδύονται μέσα από τη μνήμη και τη μετα-μνήμη των πληροφορητών και «αποτυπώνονται» στην αφήγηση. Οι αντιστασιακές ενέργειες των κατοίκων του Έβρου αφορούσαν κυρίως στον ανεφοδιασμό και την υπόθαλψη των ανταρτών κατά τη γερμανική κατοχή καθώς και στην άρνηση αποστολής παιδιών στις παιδουπόλεις, ενώ από την πλευρά των ένοπλων αντιστασιακών ομάδων αφορούσαν κυρίως στον αφοπλισμό σταθμών χωροφυλακής, στην τιμωρία «προδοτών» και στην αντίσταση κατά της άσκησης ψυχολογικής βίας από τις αρχές εξουσίας.

Αξιοποιώντας η ομάδα Προφορικής Ιστορίας του Ιστορικού Μουσείου Αλεξανδρούπολης τις προφορικές μαρτυρίες πληροφορητών από την Κορνοφωλιά, το Παλιούρι, τους Μεταξάδες κ.α. που συμμετείχαν ενεργά ή παθητικά σε πολυεπίπεδες αντιστασιακές δράσεις, επιχειρεί να ερμηνεύσει τις οπτικές μέσω των οποίων προσεγγίζουν τα δρώντα υποκείμενα τις πολλαπλές μορφές της Αντίστασης και εντάσσει στην ιστορική αφήγηση τη φωνή των αφανών αυτών πρωταγωνιστών.

Η μελέτη, με τη χρήση προφορικών μαρτυριών που αφορούν αντιστασιακές δράσεις στον Έβρο τη δεκαετία 1940-1950, κυρίως ως βιωμένη εμπειρία, αποτελεί ένα εξαιρετικά γόνιμο πεδίο για τους μελετητές που υιοθετούν τη σύγχρονη κατεύθυνση της προφορικής ιστορίας.

Άκης Παλαιολόγος

Εργατική αμφισβήτηση σε εργοδοτικές στρατηγικές στην πατραϊκή βιομηχανία της Μεταπολίτευσης μέσα από προφορικές μαρτυρίες

Από τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης, η ελληνική βιομηχανική εργατική τάξη ανέπτυξε διεκδικητική δραστηριότητα και πρόκρινε τη συλλογική της οργάνωση σε επίπεδο βιομηχανικών επιχειρήσεων σε μεγαλύτερη κλίμακα από κάθε άλλη περίοδο του 20ού αιώνα. Στην Πάτρα, η οποία αποτελούσε αξιόλογο κέντρο βιομηχανικής δραστηριότητας, ο εργοστασιακός συνδικαλισμός αποτέλεσε ένα εγχείρημα που

συνάντησε πολλές δυσκολίες. Εντός του συγκεκριμένου εγχειρήματος, η εργατική πλευρά αμφισβήτησε μια σειρά από εργοδοτικές στρατηγικές στα εργοστάσια, με κυρίαρχες την αρνητική στάση απέναντι στη συνδικαλιστική δραστηριότητα, καθώς και τις πρακτικές πειθάρχησης του προσωπικού που ακολουθούνταν στην παραπάνω κατεύθυνση.

Η ανακοίνωση επιχειρεί να σκιαγραφήσει και να παρουσιάσει την αμφισβήτηση που εξέφρασε η εργατική πλευρά απέναντι σε εργοδοτικές στρατηγικές όπως οι προαναφερθείσες. Χρονολογικά, περιλαμβάνει την πρώιμη Μεταπολίτευση (1974-1981) και τη δεκαετία του 1980 (1981-1989) και επικεντρώνεται σε μια σειρά από μεγάλα εργοστάσια της Πάτρας όπου εκφράστηκε η εργατική αμφισβήτηση. Η ανακοίνωση βασίζεται σε προφορικές μαρτυρίες εργατών και υπαλλήλων που συλλέχθηκαν από τον γράφοντα κατά την εκπόνηση της διδακτορικής του διατριβής.

Ειρήνη Πέτρου

Ψηφίδες Ταυτότητας και Αντίστασης στις Αφηγήσεις για τον Καρκίνο του Μαστού

Η διάγνωση του καρκίνου του μαστού σηματοδοτεί μια κομβική στιγμή της διαδρομής του βίου, που επηρεάζει καθοριστικά τα υποκείμενα που νοσούν. Ενώ αφθονούν οι έρευνες που επικεντρώνονται στις επιπτώσεις του καρκίνου του μαστού στη ζωή των γυναικών, οι μελέτες που εστιάζουν στη ρευστή ταυτότητα των ασθενών παραμένουν περιορισμένες.

Στην ανακοίνωση θα παρουσιάσω την ανάλυση μιας μελέτης περίπτωσης που πραγματοποίησα, αξιοποιώντας την ανακατασκευαστική αναλυτική προσέγγιση της Gabrielle Rosenthal. Θα την συνδυάσω με τη θεώρηση της Συν-παραγωγής της Jasanoff, που προσφέρει μια νέα οπτική στην ανάλυση των αγώνων ταυτότητας των ασθενών. Η έμφαση θα δοθεί στην διασάλευση της αυτονόητης αίσθησης του «είμαι υγιής» και στην αντίσταση που προβάλλει η ασθενής ως προς το να υιοθετήσει την ταυτότητα της «καρκινοπαθούς». Εξετάζοντας πώς και υπό ποιες συνθήκες η ασθενής αφηγείται τον «υγιή» εαυτό της ως ανθεκτικό, θα εστιάσω στην αποδόμηση του εαυτού, στην κατασκευή της νέας ταυτότητας και την αντίσταση σε αυτήν, υπό την πίεση της ασθένειας. Αυτή η αντίσταση εν δυνάμει σηματοδοτεί μια γενικότερη αμφισβήτηση του ιατρικού λόγου (medical discourse) και μια τάση ευθυγράμμισης με τυπικά αφηγήματα επιβίωσης ασθενών (survivorship discourse), βαθιά επηρεασμένα από την ανάγκη καλλιέργειας της συνέχειας (continuity) τόσο του ενσώματου εαυτού όσο και της μνήμης του.

Υπογραμμίζοντας τις ρητές και τις υπόρρητες μορφές αμφισβήτησης της νέας ταυτότητας, καθώς και τον αγώνα του ατόμου για τον έλεγχο της βιογραφικής του αφήγησης, η εισήγηση θα καταλήξει σε προβληματισμούς σχετικά με τη χρήση εργαλείων από το πεδίο της Επιστήμης και της Τεχνολογίας (STS). Θα διατυπώσω, πιο συγκεκριμένα, ιδέες για το πώς μπορούν να αξιοποιηθούν τέτοια εργαλεία, για να διερευνηθούν «τυφλά σημεία» στις κυρίαρχες αφηγήσεις για τον καρκίνο καθώς και οι τρόποι με τους οποίους οι ασθενείς διαπραγματεύονται τη ρευστή ταυτότητά τους μέσα σε αυτές.

Yiorgo Topalidis

The Social Construction of Ottoman Greek Identity in an Early 20th-Century U.S. Context

In the first three decades of the 20th century, Ottoman Greek migrants arrived in the United States due to the political and socioeconomic instability caused by consecutive

wars and the exchange of populations between the emerging Turkish Republic and the Greek Kingdom. This paper explores the social construction of their identity in the U.S. The paper will employ content analysis of twenty-nine oral histories with second and third-generation descendants of Ottoman Greek migrants to explore how they presented their identity to their peer groups in a U.S. context. The analysis revealed localist, national, and pan-ethnic identity labels used by both Greek and Ottoman Greek migrants.

This paper organizes these labels into micro, meso, and macro levels. Furthermore, the paper identifies and defines an anti-Ottoman Greek White supremacist narrative and an Ottoman Greek destigmatization narrative. The paper complements and employs extant scholarship regarding the social construction of Greek American identity in the 1930s and 1940s to contextualize the main findings (Anagnostu 2009; Laliotou 2004). Finally, this study proposes destigmatization-narrative stacking (Topalidis 2024). Destigmatization-narrative stacking describes the use of destigmatization narratives to increase the proximity of socially perceived inferior identities to more socially integrated identities that increase the formers' proximity to American White supremacist Whiteness.

Χριστίνα Τσαμουρτζή

Αντιστασιακή μνήμη και αντίσταση στη μνήμη μέσα από αφηγήσεις ζωής

Οι δηλώσεις αποκήρυξης του κομμουνισμού αποτελούν ακόμη και σήμερα στίγμα για όσους τις υπέβαλλαν. Αν και είναι πασίγνωστος ο τρόπος απόσπασής τους, ο οποίος συνήθως βασιζόταν στην άσκηση σωματικής και ψυχολογικής πίεσης, η πλειοψηφία εξακολουθεί να κατακρίνει και να υποτιμά τους ανθρώπους εκείνους. Η συλλήβδην κατηγοριοποίησή τους ως ανάξιων και ολιγόψυχων ατόμων χωρίς ηθική τόσο από το ΚΚΕ όσο και από τους πρώην συντρόφους και ομοϊδεάτες τους είχε ως αποτέλεσμα το αίσθημα ντροπής και απώθησης της πράξης από τους ίδιους τους δηλωσείς.

Όσοι προέβησαν στην επίσημη αποκήρυξη των ιδεών και της δράσης τους προσπάθησαν να το λησμονήσουν. Αυτό διακρίνεται στις περιπτώσεις εκείνες που κάποιοι παραχώρησαν συνεντεύξεις ζωής. Ενώ ανέφεραν λεπτομερώς στοιχεία της πορείας τους στην Αντίσταση, είτε αποσιώπησαν τελείως το γεγονός της δήλωσης είτε όταν ερωτήθηκαν σχετικά απλώς το αρνήθηκαν.

Από την έρευνά μας σε επίπεδο διδακτορικής διατριβής έχουμε εντοπίσει ορισμένες περιπτώσεις ατόμων που συμμετείχαν ποικιλοτρόπως στο αντιστασιακό κίνημα, ωστόσο οι καταστάσεις τα υποχρέωσαν να υποβάλλουν δήλωση αποκήρυξης.

Μέσω της εργασίας αυτής θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε γιατί κάποιος απωθεί συγκεκριμένες πράξεις, ειδικά όταν εκείνες σπανίως ήταν προϊόν αυθόρμητης βούλησης. Ποια στοιχεία επέλεξαν να μοιραστούν με τις Αρχές και ποια με τους ερευνητές; Εν τέλει, πώς συγκροτείται η ατομική μνήμη; Πώς επιλέγουν οι άνθρωποι τις ιστορίες που θέλουν να αφήσουν πίσω; Στόχος δεν είναι η καταδίκη ή η δικαιολόγηση, αλλά περισσότερο η κατανόηση της πράξης τους στο πλαίσιο του εφικτού.

Γιώργος Τσιώλης

Η ηθική της αντίστασης και της φροντίδας ως πλαίσια υποκειμενοποίησης σύγχρονων επισφαλώς εργαζομένων

Η ανακοίνωση βασίζεται σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ, στην Ελλάδα, από το 2019 έως το 2022 με θέμα: «Εργασιακές διαδρομές και ταυτότητες στον μετασχηματιζόμενο κόσμο της εργασίας». Στην έρευνα αναλύθηκαν 17 βιοαφηγήσεις με σκοπό να ανιχνευτούν οι τρόποι με τους οποίους μορφοποιούνται οι βιογραφικές διαδρομές και οι ταυτότητες επισφαλώς εργαζομένων σε μια απορρυθμιζόμενη αγορά εργασίας. Στην ανακοίνωση θα εστιάσω σε ένα ενδιαφέρον εύρημα της ως άνω έρευνας που αφορά στους τρόπους υποκειμενοποίησης των σύγχρονων επισφαλώς εργαζομένων: Η ανάλυση των δεδομένων, που θα παρουσιάσω, έδειξε πως στις περιπτώσεις στις οποίες ο κόσμος της εργασίας βιώνεται ως πεδίο ανταγωνιστικών και εξουσιαστικών κοινωνικών σχέσεων, ο εργαζόμενος εαυτός κατασκευάζεται αφηγηματικά γύρω από στάσεις που προσιδιάζουν είτε στην ηθική της αντίστασης στην εκμετάλλευση είτε στην ηθική της φροντίδας. Οι εργαζόμενοι φαίνεται να διεκδικούν για λογαριασμό τους μια άλλου τύπου ηθική ορθολογικότητα, που διακρίνεται από εκείνην της εργοδοσίας. Ειδικότερα, αντιπαραβάλλουν την ηθική της φροντίδας έναντι της απρόσωπης, ψυχρής λογικής που έχει ως μόνο γνώμονα την κερδοφορία και οδηγεί στην αποηθικοποίηση του κόσμου της εργασίας. Καθώς η ηθική της φροντίδας χαρακτηρίζεται από το ότι αντιμετωπίζει τον «άλλο» ως έναν συγκεκριμένο ενσώματο εαυτό, ως συνολικό πρόσωπο με το οποίο το εγώ συνάπτει σχέσεις και αλληλεξαρτάται, μια τέτοια στάση διαφοροποιείται ριζικά από την επιχειρηματική λογική στον μεταβιομηχανικό καπιταλισμό, που τέμνει την υποκειμενικότητα του εργαζομένου και εκμεταλλεύεται επιλεκτικά τα επί μέρους κάθε φορά τμήματά της. Συνεπώς, η στροφή προς τον «συνάδελφο» ως συνολικό πρόσωπο που χρήζει φροντίδας και αλληλεγγύης συνιστά ένα νέο πολιτικό ζητούμενο.

Ανθή Χατζηπέτρου

Η αναπηρία ως βίωμα και ως αφήγηση

Η ανάδειξη ερευνητικών αντικειμένων όπως το βίωμα της αναπηρίας, συνέπεια μιας διευρυμένης ματιάς επί του πολιτικού, οδήγησαν σε ερωτήματα όπως: α) πώς το βίωμα της αναπηρίας και η οδύνη από τον κοινωνικό αποκλεισμό (δια)μορφώνει τις καθημερινές εμπρόθετες (ή ανεπίγνωστες) επιλογές; β) πώς μέσα από τη συμμετοχή στο αναπηρικό κίνημα παράγονται νέες πολιτικές υποκειμενικότητες; Η ανάπτυξη της συλλογικής κινητοποίησης των ατόμων με αναπηρία σχετίζεται όχι μόνο με τον κοινό-ενοποιητικό παράγοντα της αναπηρίας αλλά, κυρίως, με μια αντι-αφήγηση βασισμένη στη μετατόπιση από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας. Το βίωμα της αναπηρίας, πολλές φορές τραυματικό, εγγράφεται στη ζωή των ανθρώπων και γίνεται αγωγός μετασχηματισμών που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με αυτό. Η κατάσταση της αναπηρίας, μέσα από τη στερεοτυπική εικόνα που κυριαρχεί, αναθέτει στα άτομα με αναπηρία μία θέση ή μία ταυτότητα σχετικά με το «ποιοι/ποιες είναι» και με το «τι θα γίνουν». ωστόσο μέσα τους γεννιέται η βούληση να διαψεύσουν το μέλλον για το οποίο προορίζονται. Με αυτόν τον τρόπο, η εσωτερική σύγκρουση γίνεται μια μορφή κοινωνικής πράξης. Τα υποκείμενα, για να μετατρέψουν την ενσώματη εμπειρία σε αφήγηση, πραγματεύονται την αναπηρία και ερμηνεύουν τη ζωή τους, αντλώντας από τις ιδέες του αναπηρικού κινήματος ως μεταφορές για να (ανα)νοηματοδοτήσουν την προσωπική εμπειρία τους. Η παρούσα εισήγηση θα καταδείξει πώς η εσωτερική λογική συγκρότησης της αφήγησης ζωής δομεί τις διαδικασίες (δια)μόρφωσης της

αναπηρικής ταυτότητας. Τα άτομα με αναπηρία υιοθετούν μία στρατηγική επανεννοιολόγησης της αναπηρίας ως δημόσιου ζητήματος και ως χαρακτηριστικού της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, με στόχο τη διεκδίκηση δικαιωμάτων και ισότιμης κοινωνικής ένταξης. Το βίωμα της αναπηρίας έτσι πολιτικοποιείται, συμβάλλοντας στην κριτική των κυρίαρχων αξιών μιας κοινωνίας αρτιμελισμού.